

FABRIK & BOLIG

© Copyright Selskabet til bevaring af industrimiljøer og forfatterne

Redaktion:

Caspar Jørgensen (ansv. Danmark)
Lene Skodborg (Danmark)
Anders Houtz (Sverige)
David Holt Olsen (Danmark)
Henrik Harnow (Danmark)
Jørgen Hegner Christiansen (Danmark)
René S. Christensen (Danmark)
Susanna Fellman (Sverige)
Thomas Birket-Smith (Danmark)
Thomas Brandt (Norge)

Redaktionens adresse:

Caspar Jørgensen, Amager Boulevard 129, 4tv, 2300 København S
Mail: redaktionen.fogb@gmail.com
Bøger til anmeldelse sendes til ovennævnte adresse.

Ekspedition:

medlem@fabrikogbolig.dk
Medlemskab af Selskabet til bevaring af industrimiljøer tegnes ved indbetaling af det årlige kontingent på 200 kr. på konto: Indbetalingskort **+01 (+1907379)** - Bankoverførsel **IS51 1907379**. Selskabets medlemmer modtager det fagfællebedømte tidsskrift Fabrik & Bolig.
To receive Fabrik & Bolig (peer reviewed) you have to be a member of the Danish Society for the Conservation of the Industrial Heritage. The annual fee is DKK 200,00 to be transferred to the society's account:
IBAN: DK71 3000 0001 9073 79 - **SWIFT-BIC: DABADK33**

Fabrik og Bolig udgives med støtte fra Statens Kunstråd.

Grafisk tilrettelæggelse: Haurand Grafisk
Tryk: Strandbygaard Grafisk
ISSN 0106-3324 - Oplag: 600 eksemplarer
Omslag/cover: Dokumentation fra Orlogsværftet / Holmegaard Glasværk

Fotodokumentation af Orlogsværftet

En visuel fortælling

AF STEFANIE HØY BRINK

Stiftærdigt er det moderne Skibsværft ikke. Som ingen anden Industri hamrer det sin Eksistens ind i vor Bevidsthed. Dets Pulse synger Jernets haarde Sang; dets Hjerteslag er raslende, skrattende, buldrende Staal. Enhver Kjøbenhavnere der har gjort Turen gennem Havnen, kender denne Musik oven fra Krøyers Plads, hvor de manjerede Skibsskrog knejser hus-højt med Stilladsernes Sprinkelværk klaterende op ad deres Sider. Det er et fydeligt Syn, det er en Musik, vi har kær: Der blev altid bygget Skibe, Kjøbenhavn, og Skibe vil Kjøbenhavn bygge, saa længe der er Vand i Øresund.¹⁾

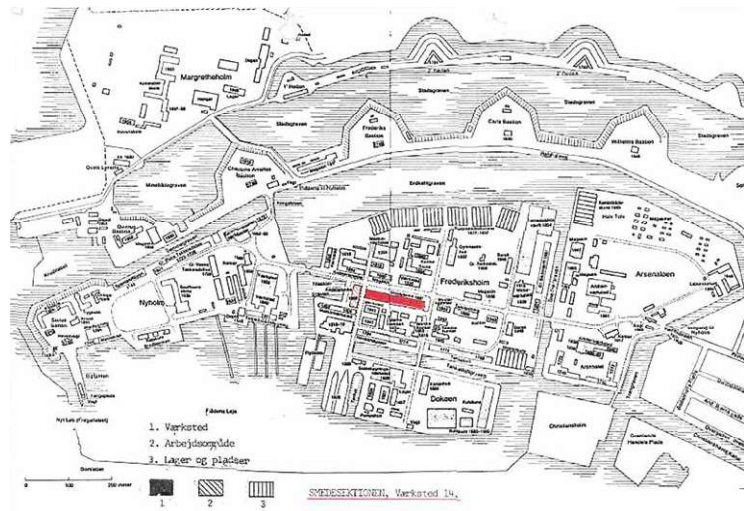
Jeg mærker de første dryp. Der er ingen tvM. En sommertyge er under opsejling. Jeg kigger ned på mine bare tæer i sandaler og vurderer, at vi må finde læ hurtigst muligt. Vi skynder os over og stiller os under ubåden Sælen. Regnen sler ned. Vi kan heldigvis lige være under den og vi griner lidt af det paradoksale i at stå under en ubåd for at få læ af regnen. Vi er ude at gå tur på Nyholm. Det er et område, der skal udvikles eller afvikles, som den mere kritiske røst ville sige. Først og fremmest skal der tages stilling til, hvad der skal bevares og vi er ude og besigtige området og dets bygninger i forbindelse med det fredningsforslag, der er i høring, for at kigge nærmere på, hvilke bygninger, der forslås fredet. Jeg har i mange år beskæftiget mig med bygningsbevaring. Arkitekturhistorie interesserer mig, men som etnolog er jeg mest optaget af, hvad vores bygningskultur siger om vores liv og samfund. Man kan aflese uendeligt meget i en bygnings facade og deres indbyrdes sammenhænge og dette kunne nemt have været denne artikels sigte. Det er det dog ikke. For som jeg står der under Sælens skærmende skrog og kigger ud over vandet med Mastekranen fra 1749 på min højre hånd tænker jeg hverken på bygninger eller arkitektur, men på den arbejdsplads, som Holmen har dannet rammen om i flere hundrede år. Den kultur og det levede liv kan ikke bevares, men den kan fortælles og således erindres. Jeg tænker på de mange mænd, der hver dag har stemplet ind, og hvordan den teknologiske udvikling har forandret deres arbejde.

STUDIE AF ARBEJDERKULTUR

Ethnologers og historikers interesse for arbejderkultur er ingenlunde ny. Ole Hyltofts afhandling Københavns Industrialisering 1840-1914 fra 1985 står stadig som en af de største industrihistoriske fremstillinger. Afhandlingen udgør udover mange faktuelle og statistiske oplysninger også en økonomisk-historisk analyse-ramme for den københavnske industrialisering, men beskæftiger sig overvejende med et strukturelt-politisk niveau. Svend Aage Andersens to-bindsværk om Dansk Arbejderkultur tilstræber et overordnet kulturhistorisk helhedsbillede og lader ikke kultur være begrænset til finkultur, men opfatter kultur som hele livsmønster.²⁾ Han følger op med bogen Arbejderkultur i velfærdsstaten fra 1997 og fastholder et tværfagligt sigte og hans relativt brede definition af kultur.³⁾ Lars Kjølhede Christiansen undersøger i Smedesvend og frihede en bestemt arbejderkultur i den københavnske maskinindustri i periode 1880-1914. Kjølhede Christiansen påpeger netop problematikken i den tidlige forskning på feltet, at arbejderkultur ofte ligger sig i et ingenmandsland mellem industri- og teknologihistorie på den ene side og arbejderbevægelsens historie på den anden. Kjølhede Christiansen ser arbejderkultur som et resultat af et dialektisk spil mellem det objektive forstøt som arbejdsprocessen, og det subjektive, forstøt som de arbejdendes måde at forholde sig på, dels til hvordan de viderefører og bearbejder elementer af fortidens arbejderkultur, og dels hvordan de organiserer sig socialt.⁴⁾ Ligesom Andersen lader Kjølhede Christiansen sig inspirere af en mere tværfaglig tilgang. Både Christiansen og Andersen bruger erindringer i deres analyser af arbejderkultur og som kilder til at forstå arbejdsliv.

Der findes flere studier i virksomheder, der inkluderer ikke kun virksomhedens historie og dens relation til det nationale, men hvor studiet også fokuserer på arbejdsliv og arbejderkultur i en bredere forstand. Som eksempel kan nævnes Niels Jul Nielsens *Virksomhed og Arbejderliv*, der undersøger B&W. Her er udgangspunktet et omfattende feltarbejde, der udover interviews og observationer også omfatter en omfattende fotodokumentation. Et andet eksempel er dokumentationen af det svenske firma Ovako Hofors, som blev fortaget af Jernkontoret.⁵⁾ Teknisk Museum og Lånmuseet Gävleborg i 2008-09.⁶⁾

Hver ringmappe indledes med et oversigtskort, hvor det er markeret hvilke områder, der behandles i mappen. Her er det fra Smedesektionen, Værksted 14.

Frem til 1978 havde museet til huse i Nikolaj Kirke i København og fra 1974-84 var der filalmuseum på Valdemars Slot på Tåsinge. I 1989 flyttede Orlogsmuseet til den tidligere sygehusfløj i Søværsthuset på Christianshavn. Museet samling var rig og indeholdt Søværnets historiske samlinger; herunder modeller, der kom fra Det Kongelige Modelkammer (grundlagt 1670). Foruden skibsmodeller fra sidste halvdel af 1600-tallet til slutningen af 1900-tallet indeholdt samlingen flådens artillerimodeller, skibstilbeholdninger, nautiske modeller, uniformer, våben, maritim kunst mm. Museet lå på Christianshavn frem til fusionen med Tøjhusmuseet i 2004 under navnet Statens Forsvarshistoriske Museum. I 2014 blev museet lagt under Nationalmuseet og har siden 2018 virket under navnet Krigsmuseet. Fotodokumentationen er således i dag en del af Nationalmuseets samling og er venligst udlånt til forfatteren i forbindelse med denne artikels tilblivelse.¹³

ORLOGSVÆRFTET – ET KORT HISTORISK RIDS

Orlogsværftet har eksisteret siden ca. 1690 og blev som nævnt nedlagt i begyndelsen af 1990'erne, hvorefter alle vedligeholdelsesarbejder og reparationsvirksomhed blev lagt ud til private værfter. Orlogsværftet var den samlede betegnelse for Holmen med samtlige anlegg og installationer samt søværnets værftsvirksomhed, der beskæftigede sig med både vedligeholdelse og nybyggeri af skibe for flåden. Frem til midten af 1800-tallet var det ikke blot Københavns, men Danmarks største arbejdsplads.¹⁴

Værftsfunktionen blev i 1924 skilt ud og samlet på Frederiksholm og Dokken og var nu en civil virksomhed under det daværende Marineministerium under navnet Orlogsværftet. Det store område, som Orlogsværftet for havde dækket over fik nu navnet Flådestationen. Fra 1970 ophørte Orlogsværftet med at bygge nye skibe, der siden 1960'erne var blevet udlagt til danske, private og civile værfter; og beskæftigede sig kun med reparation og vedligehold. Dette varede frem til 1992, hvor Orlogsværftet blev nedlagt og dermed var en næsten 300 år lang epoke slut. Søværnets skibe skulle have base i Korsør og Frederikshavn, mens nybyggeri og reparationsvirksomhed blev udlagt til private værfter. Området er stort. I 1990 var det samlede areal 700.000 m²,

svarende til ca. 100 fodbolbaner med et bebygget areal på ca. 100.000 m² og forbundet af knap 7 km kaj og 16 km vejnet. Meget er siden forandret og under forandring, men nu er scenen sat i forhold til den dokumentation, der blev igangsat i 1990 og som nærværende artikel vil beskæftige sig nærmere med.

FOTOREGISTRERINGEN

Selve registreringen er sammenfattet i 12 grønne ringmapper Ringmapperne er navngivet ud fra hvilket værkstedsfunktion, der er dokumenteret. Herefter bliver de indledt med et oversigtskort, hvor det er markeret, hvilken bygning eller område, der i det efterfølgende dokumenteres. Derefter følger en kort beskrivelse af det fotograferede område og herefter fotoregistreringsskemaer med basisoplysninger om tid og sted, nummerering samt en beskrivelse.

"SMEDESEKTIONEN, Værksted 14.

Smedesektionen omfatter både klejnsmede, kedelsmede, kobbersmede samt pladesmede.

Værkstedet er placeret centralt på Frederiksholm i den lange smukke bygning som er tegnet af Meldahl og opført i 1861. (...) Smedesektionens lange værksted er sektionsoptildelt, således at den sydlige ende mod modelkammeret er indrettet med dels fliebænke, dels en række værktøjsmaskiner (drejebænke, fræsere og høvle mm.)¹⁵

(...) Værkstedet beskæftiger maskinarbejdere, smede, klejnsmede, kedelsmede, cykelsmede, kobbersmede samt arbejdsmænd og specialarbejdere. Hver "sektion" i værkstedet har sin værkfører ligesom en mester forestår ombordarbejdet.¹⁶

Endelig en plastikkomme med en billedoversigt, negativer og enkelte fremkaldte fotos. Bag på oversigten er skrevet med kuglepenn dato og tidspunkt for dokumentationen samt hvilket værksted, der er afbilledet, samt filmens nummer. Billederne viser forskellige arbejdsituationer og håndværkere, som arbejder med vedligeholdelse og reparation inden for forskellige materialer, herunder træ, metal og WS. Derudover er der fotos fra MTB-hallen, der viser arbejdsituationer både udenbords og indenbords på det ophalede fartøj.

Som indledningsvist antyd, så vil denne artikel beskæftige sig med arbejdslivet på Holmen, nærmere bestemt på det tidligere Orlogsværft. Mit udgangspunkt vil være en fotodokumentation fra 1990.

I perioden januar til juni 1990 foretog historiker Frank Allan Rasmussen i samarbejde med Søværnets Fotografgruppe en omfattende fotodokumentation af ti af Orlogsværftets værkstedssektioner sammen med de to arbejdsområder dok-området og MTB-Hallen. MTB-Hallen var stedet, hvor motortorpedobådene (MTB) blev bygget og repareret. Gennem en kanal kunne bådene sejle direkte ind på det store overdækkede værksted, der blev opført i 1954. Det lukkede i 1993 og er i dag ombygget til lejligheder. Der blev afsat knap en uge til hver sektion. Fotodokumentationen blev gennemført af alle værkstedbygninger, lager, magasiner og pladser, der først er fotograferet udefra og dernæst indefra. Der er både taget oversigtsfotos, interiofoto, billeder af arbejdsprocesser, værktøjsmaskiner samt specialværktøj. Materialet er overvældende. Mere end 2550 s/h fotos, ca. 400 farvedias samt en videooptagelse af ca. 20 min varighed.¹⁷ Udover dokumentationen blev der indsamlet ca. 300 håndværktøj, enkelte svenske stykker, modeller og få andre genstande. Anledningen var den forstående nedlæggelse af Orlogsværftet i 1992. Orlogsmuseet valgte derfor at bevare et vidnesbyrd af virksomheden ved hjælp af fotodokumentation af det daglige arbejdsliv og de tekniske processer på værftet og i værkstederne.¹⁸

Mere præcist var formålet dels af sikre eftertiden et øjebliksbillede af de mangeartede teknologiske og håndværksmæssige traditioner, dels på baggrund af det indsamlede materiale at lave en særudstilling i Orlogsmuseet om Orlogsværftet.¹⁹

Nærværende artikel vil udelukkende beskæftige sig med første del af formålet. Artiklen ønsker at undersøge, hvilket øjebliksbillede som den omfattende dokumentation efterlader og hvad en fotodokumentation kan fortælle os om fortiden?²⁰

ORLOGSMUSEET

Orlogsmuseet blev oprettet i 1957 med det formål at vise og forske i den danske flådes historie og materiel gennem tiderne.

ORLOGSMUSEET
FOTOREGISTRERINGSSKEMA

1446 til 1451

ÅR/DATO/KL	26.02.1990 Kl. 11.30 ff.	REG. NR.	:1990
FILM NR.	74	BILLED NR.	2 til 5
LOKALITET	Frederiksholm	NEG. NR.	2 til 5
VERKSTEDSNAVN	SMEDESEKTIONEN, Værksted 14.	ADM. ENHED	OLV
FUNKTIONER	Div. klein-, grov-, kedel- og kobbersmedearbejde mm.		
MASKINTYPER	Punktsvejsere samt dobbelt slibemaskine		
SPECIALVÆRKTØJ			
ANTAL ANSATTE			
PERSONELKATAG.	Klein-, grov-, kedel- og kobbersmede samt maskinarbejdere mm.		
OPRETTET			
NEDL./FLYT.	Nedlægges		
HVORNÅR	Formentlig medio 1991		
HVORTIL			
REFERENCE	OVSM L. Wettersteen		
BILLED-BESKRIVELSE GENERELT	<p>Et hjørne i værkstedet hvor en svejser har indrettet sig med radio, kaffemaskine og et udtaget bilsæde som behagelig siddeplads. Væggene er udsmykkede med billeder som må antages at afspejle hans interesses verden. Forholdtælte samt kvinder ses at spille en ikke ubetydelig rolle. På billed nr. 2 ses en punktsvejsmaskine og på nr. 4 ses en dobbelt slibemaskine.</p>		

Eksempel på et fotoregistreringsskema.⁶⁾

Fotodokumentationen giver os et indblik i arbejdslivet og arbejdsforholdene på værftet. Men også et indblik i en æra, der er ved at være slut. I bogen *Sjok, mestre og skibsbyggeri - Arbejdsliv og dagligdag på B&W 1945-1996* af Torkil Adersen og Niels Jul Nielsen beskrives det brogede liv, der har udfoldet sig inden for virksomhedens rammer. Forfatterne lægger vægt på at vise sammenhængen mellem værftets produktion og teknologi og den dagligdag, der blev levet af virksomhedens ansatte.¹⁰⁾ Perioden dækker fra efter anden verdenskrig til lukningen i 1996. B&W og Orlogsværftet er to forskellige arbejdspladser, og der er formentlig mange forskelle, men formentlig også ligheder, f.eks. i arbejdsprocesser, materialer og faggrupper, men også i arbejds-

pladsernes udvikling, som f.eks. opblødning af faggrænser, ændrede hierarkier, ændret omgangstone og overgang til mere selvstyring.¹¹⁾ I bogen beskrives de forskellige værksteder, der er nødvendige ved skibsbygning, og hvordan de forskellige værksteder udvikler sig over tid i takt med den teknologiske udvikling på området. Værkstederne, værktøjet og arbejderne ændrer sig. Skibene ændrer sig.

Træsektionen havde både arbejdsområde på Dokoen og på Frederiksholm. Billedet er fra Dokoen og viser skibstømmerkister, som blev lavet i læretiden. Film nr. 5A, billede 0A, reg.nr. 674/1990.¹²⁾

Tømmerværkstedets billedgalleri på Dokøen. På Dokøen arbejdes med ind- og uddokning af Søværnets skibe og man fornemmer den driske tone blandt arbejderne. Overværkstemesteren har fået påklisteret et advarselmærke med "Ekstrem Helbredsskadelig" ligesom man har anført medarbejders egne navne. Film nr. 5A, Billede nr. 5, reg. Nr. 679:1990.

I en beskrivelse af dokumentationen af Træsektionen – værksted II på Dokøen står følgende:

"Tømmerværkstedets højre side mod vest. Her ses et par fine eksempler på skibstømmerkister som indeholder den enkelte tømres personlige værktøj som bruges ved ombordsarbejde. Kisterne laves i læretiden og bærer ofte et personligt særpræg. Her ses en model med fladt låg (topbetjent) og en model med skråt låg som er frontbetjent. På væggen ses værktøjsskabene som ligeledes er personlige. På havlbænken ses en overtræksdragt i fiberpels som bruges ved udendørs arbejde."²⁰⁾

Med få ord får vi et indblik i hvilke mennesker der har haft deres arbejdsdag på værkstederne. Der er ikke et billede af nogle af arbejderne eller deres navne. De personlige genstande vidner om et længere arbejdsliv fra kisterne, der laves i læretiden til værktøjsskabene, der som udgangspunkt er ensartede, men som arbejderne har givet deres personlige præg. Fotodokumentationen kan derfor sige noget om arbejdslivet ikke blot som det er tilfældet her, men også arbejderne imellem og deres omgangstone:

"Tømmerværkstedet billedgalleri. Her ses nuværende og tidligere medarbejdere med angivelse af ankomst og afgangsar. Et særkende for denne tavle er at man også her har anført håndværkerens egne navne. På billedet af ØVKM N.J. Jørgensen²⁰⁾ ses påklisteret et advarselmærke "Ekstremt helbredsskadelig". Ved siden af galleriet ses værkstedets omgangsklokke."²¹⁾

"Tømmerværkstedet; En tømmer demonstrerer værkstedets gamle rundsav. Selve saven ses monteret på vertikal søjle med horisontal bom hvori saven kan løbe frem og tilbage."²²⁾

Her får vi et øjebliksbillede af en arbejdsproces med værktøjet i brug. I dette tilfælde er rundsav. Beskrivelsen vidner om, at det er opstillet til lejligheden, da tømmeren demonstrerer dens brug, men vi kan se værktøjet i brug og hvordan en arbejdsituation kunne have set ud.

En tømmer demonstrerer en rundsav. Beskrivelsen i registranten giver sammen med billedet en større forståelse for værktøjets funktion og brug. Film nr. 5A, billede nr. 17, reg.nr. 691:1990.

Dekkerne på Dokøen omfattede flydedokkene 1, 2 og 3 samt den gamle tørdok og to byggebeddingerne, der allerede var taget ude af brug, da fotodokumentationen fandt sted. På billedet ses Kongeskibet Dannebrog, der ligger inddokket i flydedok 2. En gruppe tømre er ved at lave en overdækning. Film nr. 19A, billede nr. 11, reg. nr. 2985:1990

Tømre og snedkere hører til de klassiske faggrupper på et skibsværft, men selvom træarbejdet var fælles, så var det to adskilte arbejdsområder. Og ligesom det var tilfældet i andre faggrupper, så var der også forskel på ombordarbejde og værkstedsarbejde. Tømmerne stod mestendels for træarbejdet på og under dækket, mens snedkerne huserede på skibets overbygning. Mange ting, såsom paneler skoddede møbler mv. blev fremstillet på værkstederne og efterfølgende monteret af ombordsarbejderne.²³⁾ På orlogsværftet hørte skibstømmerne og bådebyggerne til værksted II, der blev kaldt Træsektionen. Her arbejdede desuden skibssnedkere, maskinsnedkere og tapesere.

Smedefaget er et andet klassisk fagområde på et skibsværft, der med deres fagområde og specialisering har udgjort en uundværlig del af produktionsgangen. På Orlogsværftet omfatter smedesektionen både kleinsmede, kedelsmede, kobbersmede og pladesmede. Arbejdet består af blandt andet rørfremstilling, tyndpladearbejde, herunder møbelproduktion samt reparation af taljer og grovsmedearbejde.

En kaffemaskine og et bilsæde som stol samt en væg med letpåkædte damer udgør arbejdspladsen for denne svejser. Film nr. 24, billede nr. 3, reg. Nr. 1449:1990.

Et luftfoto af værktøjet hænger over de letpåkædte damer. Desuden ses en dobbelt silbemaskine. Film nr. 24, billede nr. 4, reg. Nr. 1450:1990.

Smedesektionen var placeret på Frederiksholm i en lang bygning, som var opdelt i tre sektioner. Her er sektionen længst mod syd indrettet med fløbænke og forskelligt værktøj. Film nr. 24, billede nr. 0, reg. Nr. 1446:1990.

10 I fotoregistreringen behandles smedesektionen under et. Under funktioner bliver de forskellige smedespecialiseringer nævnt. Ud fra billederne og fotoregistreringsskema kan man aflæse de forskellige funktioner og arbejds gange. På skemaerne kan det også anføres om der er specialværktøj på det beskrevne foto og i så fald hvilket slags. Mange beskrivelser er konstatierende og beskrivende:

"Svejsesur med arbejdsbord samt forskellige håndværktøj som bruges ved forskellige svejseopgaver. Her har svejseren indrettet sig med stol og radio."²⁵⁴

Det kræver således forhåndskundskaber at kunne aflæse de forskellige håndværktøjsfunktioner og beskrivelsen fremstår en

smule anonym. Ved andre beskrivelser fornemmer man arbejderen bag:

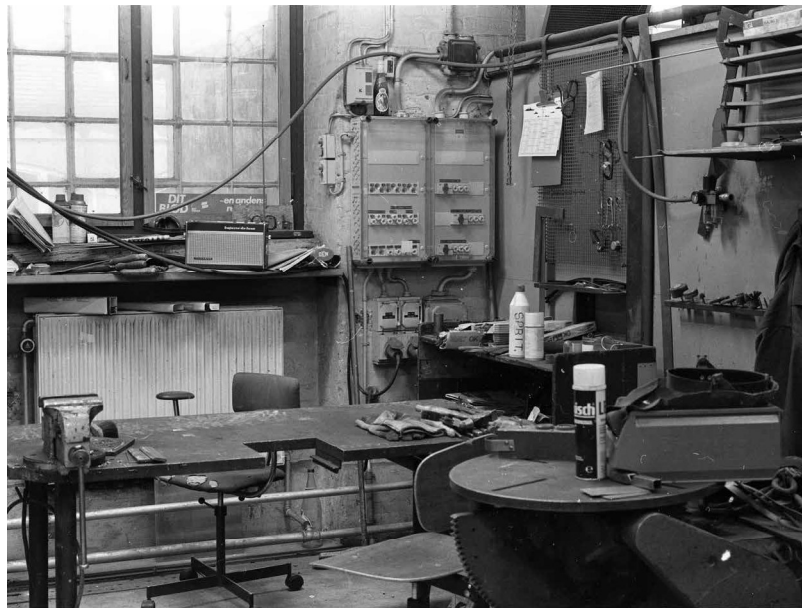
"Et hjørne i værkstedet hvor en svejser har indrettet sig med radio, kaffemaskine og et udtaget bilsæde som behagelig siddeplads. Væggene er udsmykkede med billeder som må antages at afspejle hans interesseverden. Fodboldhelte samt kvinder ses at spille en ikke ubetydelig rolle. På billede nr. 2 ses en punkt-svejsmaskine og på nr. 4 ses en dobbelt silbemaskine."²⁵⁵

Og

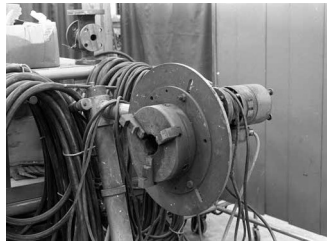
"Et af værkstedets arbejdsborde med håndværktøjet op-hængt på væggen sammen med en serie billeder af mere eller mindre afklædte damer!"²⁵⁶

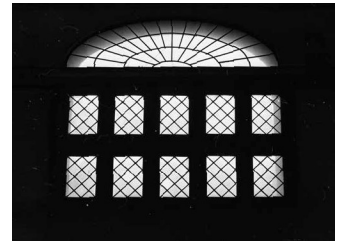
Oftentimes var arbejdspladsen indrettet med personlige genstande, f.eks. med plakater på væggene. På billedet ses en punkt-svejsmaskine. Film nr. 24, billede nr. 2, reg. Nr. 1448:1990

Håndværkerne fandt også selv på løsninger. Her er det en kloplan fra en drejebænk, der er monteret på en skive med elektromotor, hvor man kan anbringe et rør, som langsomt roterer medens man svejser røret. Det kræver en del forhåndskundskaber at kunne aflæse motiverne. Film nr. 25, billede nr. 9, reg. Nr. 1492:1990.

Mange af bygningerne på Orlogsværftet har udover kulturhistorisk værdi også stor arkitektonisk værdi, hvilket bliver beskrevet i registreringerne. Her er det en billedserie fra den store kedelsmedie. Film nr. 25, billede nr. 17, reg.nr. 1500:1990.

12 Og igen ved andre beskrivelser bliver der gjort opmærksom på, hvad der er særligt at bemærke ved fotografiet: "Bemærk at han anvender beskyttelsesbriller!"²⁷⁾ Det bliver ikke yderligere uddybet og det vil kræve en større indsigt i arbejdsmiljø end den jeg besidder at vide, hvornår anvendelse af beskyttelsesbriller bliver lovpålagt. Er det mon et særsyn på dette tidspunkt eller hvorfor skal vi bemærke det? Det fremgår ikke af beskrivelsen.

Ligesom med dokumentationen af tømrerværkstedet, ser vi også hos smedene eksempler på kreativitet og måder at tilpasse værktøjet til arbejdsituationen: "Et gammelt kloplan fra en drejebænk ses her monteret på en skive med en elektromotor. Heri kan anbringes et rør som langsomt roterer medens man svejser dette. Apparatet er formentlig fremstillet i værkstedet af en opfindsom svejser."²⁸⁾

En håndværker er i gang med en drejebænk fra smedesektionens sydvestlige hjørne, hvor der står opstillet en række forskellige værktøjsmaskiner. I beskrivelsen bliver det bemærket, at håndværkeren bærer beskyttelsesbriller. Film nr. 25, billed nr. 1, reg. Nr. 1484:1990.

De store vinduespartier giver et særligt næsten kirkeligt lysindfald. Film nr. 25, billede nr. 19, reg. Nr. 1503:1900

Men det er ikke kun værktøjet og processeme, der er i fokus. "Billedserie fra den store kedelsmedie som er opført i 1888 og tegnet af arkitekten Meldahl. Bemærk det spektakulære rum med de mange smukke vinduespartier som giver rummet et katedralagtigt udtryk. På billede nr. 18 samt 22 ect. ses en håndværker som er i gang med at vinkelslibe på et torpedorør"²⁰. Her bliver funktionen nævnt sekundært til arkitekturen. Det

er tydeligt, at arkitekturen og rummernes udformning har betydning for dokumentationen. Arkitektur, arbejderen, værktøjet og materialet hænger sammen og fortæller sammen historien om Oriogsværftet. Netop bygningens arkitektur er relevant at medtage i en dokumentation, da de er med til at give en forståelse for arbejdsmiljø og arbejdsgegn. Du Rietz & Lindgren beskriver det således i deres publikation Documenting Industry:

I kedelsmedien er en håndværker i gang med at vinkelslibe på et torpedorør med en tryklufsdrevet vinkelsliber. På billedet fornemmer man det katedralagtige udtryk fra vinduespartierne. Film nr. 25, billede nr. 18, reg. Nr. 1502:1990.

Fotografierne varierer fra oversigtsfotografier til detaljefotografier. Registreringen er nødvendig for at kunne forstå motivet. Her ses en brænder med to ventiler, der regulerer tilførelsen afilt og acetylen. Film nr. 24, billede nr. 7, reg. Nr. 1453:1990.

En transportable kasse med svejseindsats. Billedet er en del af en serie, der viser forskelligt værktøj, der bruges ved autogensvejning. Film nr. 24, billede nr. 8, reg. Nr. 1454:1990.

The explanation for production buildings at an industrial site is the production equipment contained therein. These buildings, however, are also consciously designed and thus bear the stamp of the time when they were built.²¹

De fremhæver vigtigheden af at dokumentere såvel bygninger som inventar, da de vidner om tidens produktionsgegn og teknologier.²¹

Det er let at læse sig til Rasmussens begejstring. Ikke kun for arkitekturen og bygningskulturen, men også for arbejdspladsens tone og humor:

"Billedserie visende forskellige værktøj som bruges ved auto-

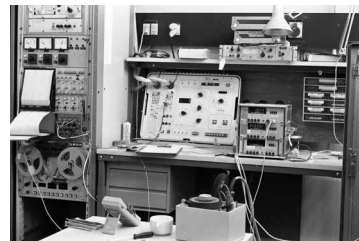
gensvejning. På billede nr. 7 ses en brænder med de to ventiler som regulerer tilførelsen afilt og acetylen. Bagerst ses afdelingens fælles køleskab. På billede nr. 8 ses den transportable kasse med svejseindsats af forskellig størrelse. Billede nr. 9 synes at tale for sig selv!²²

Billedet, der taler for sig selv, viser en trappe med forskellige klistermærker, hvoraf det mest iøjefaldende viser en mand der sover i stol med teksten under: "Sovende medarbejdere fjernes ved brand." Som med gallerivæggen får vi et lille indblik i hverdagen på værftet og humoren og en drilsk tone, man aner har været på tværs af faggrupper og hierarki.

Humor har tydeligvis også været en del af arbejdspladsen og er dokumenteret i fotoregistreringen og giver et indblik i arbejdspladsens kultur. Her er det fra smedesektionen. Film nr. 24, billede nr. 9, reg. Nr. 1455:1990.

Instrumentsektionen havde til huse på ATA (artilleriværkstederne på Arsenaløen) sammen med Våbenmekanisk sektion. Det var den mindste sektion og beskæftigede arbejdere inden for metaffag, el-fag og specialarbejdere. Arbejdsopgaverne var mange og krævede stor specialistviden og kompetencer.¹⁷ Her tog man sig af vedligeholdelse af ubådenes periskoper, tryktankmålere mm., der er bragt ind til eftersyn. Dette er fra periskopværkstedet. Film nr. 49, billed nr. 8, reg. Nr. 2677:1990.

Instrumentsektionen tog sig også af vedligeholdelse og reparation af gyrokompasser, logfartsmålere, sekstanter, kikkerter, vind- og afstandsmålere, skibsure, barometre mm. Her ses udstyr til testning af gyrodstyr på gyroværkstedet. Film nr. 49, billed nr. 11, reg. Nr. 2680:1990.

Hvor man i de mere traditionelle håndværksfag kan vise værktøjet demonstreret, så er der andre værksteder, hvor det er sværere visuelt at dokumentere:

"Billedserie fra gyroværkstedet¹⁸ afdeling i stuen, visende det meget avancerede elektroniske udstyr til testning af gyro-udstyr. Det vil føre for vidt her at beskrive de enkelte anlæg, men generelt kan det siges, at man her elektronisk afprøver gyroens egenskaber og ud fra dataudskrifter og skærmdata justerer og reparerer disse..."¹⁹

Billederne viser forskelligt ældre elektronisk udstyr, som man formentlig er moderne for sin tid. Men det er svært ud fra denne dokumentation at forstå arbejds gange og processer på samme måde som ved det ældre værktøjet og de mere traditionelle værksteder. Det viser til gengæld den store bredde i fagligheder og viden, der har været kendetegnende og nødvendigt for Orlogsværftet.

Dokumentationen lægger også vægt på, at Orlogsværftet er under afvikling og ved hvert skema står om værkstedet skal

Værkstederne i instrumentsektionen var yderst avancerede og fyldt med specialiserede apparatur, der dog kan være svære at gennemskue funktionen i dag. Film nr. 49, billed nr. 16, reg. Nr. 2686:1990.

Våbenmekanisk sektion lå sammen med Instrumentsektionen i artilleriværkstederne på Arsenalen. Arbejdsgaverne foregik ofte om bord på skibene, som f.eks. de mekaniske installationer, afprøvning af pjecer, raketudstyr og hydrauliske anlæg. Her er det et billede fra værkstedet, hvor der ses et avisudklip om den snarlige flytning af værkstederne, der naturligvis har påvirket arbejdspladsen. Film nr. 44, billede nr. 5, reg. Nr. 2747-1990.

nedlægges og hvornår. Det er forståeligt, at når en arbejdsplads er under forandring, så påvirker det arbejdspladsen og dermed også dokumentationen:

"På en væg i værkstedet er der ophængt et avisudklip som fortæller at specialværkstederne skal væk fra Holmen. Det lidt tidsfremstillede informationsniveau skaber grundlag for en masse rygter og hermed frustration hos de tilbageblevne håndværkere. I baggrunden ses afdelingen som ligger gemt bag en væg og glaspartiet."³⁴⁸

ET BILLEDE SIGER MERE END TUSIND ORD?

Ovenstående eksempler viser, at fotoregistreringen udgør et vigtigt vidnesbyrd om en sunden tid, som komplementerer bevaringen af bygninger. Vi får både et visuelt indblik i værkstederne i 1990. Vi ser et øjebliksbillede af proces og værktøjet i brug. Vi aner en kultur og lidt om arbejdslivet på værftet.

På baggrund af dokumentationen af den svenske virksomhed Ovako Hofors blev der lavet en publikation *Documenting Industry. How and Why?*, der beskriver hvordan en industrivirk-

somhed kunne beskrives og dokumenteres samt ikke mindst hvorfor, det kan være gavnligt for såvel eftertiden som for virksomheden at lave en samtidssokumentation.³⁴⁹ Forfatterne taler for en integrerende samarbejdsmodel,³⁵⁰ hvor museer, arkiver og virksomheder arbejder sammen om en fælles dokumentation. De ser samtidssokumentationen som en måde at indsamle, konceptualisere og bevare viden og derigennem skabe en værdi for både eftertiden og den dokumenterede virksomhed.³⁵¹ Publikationen tager udgangspunktet i dokumentationen af Ovako Hofors og dermed en virksomhed, der er i drift, og på denne måde adskiller den sig fra Rasmussens dokumentation af Orlogsværftet, der stod foran en lukning. Men publikationen er relevant i analysen af Rasmussens dokumentation og fungerer som en håndbog for en fremtidig samtidssokumentation af virksomheder.

Som tidligere beskrevet så kræver det en vis indsigt at kunne forstå og analysere fotografierne fra Rasmussens dokumentation. En problematik som også fremhæves i *Documenting Industry*: *Last but not least, it is essential that the descriptions can be understood by more than just those familiar with the industry.*³⁵²

Dette billede er en del af en serie fra Våbenmekanisk Sektion, der viser værkstedets drejebænke. Film nr. 44, billede nr. 13, reg. Nr. 2755-1990, 1934:120X0003.

I dokumentationen af Orlogsværftet er der mange fotografier af håndværktøj og værksteder med kun korte beskrivelser. Dette kan være en hæmsko ved dokumentationen og viden kan gå tabt, hvis ikke dokumentationen suppleres med yderligere beskrivelser. Dertil er der selve fotografiet som medie. Siger det, som et gammelt ordsprog påstår, mere end 1000 ord?

I bogen *"Kampen om ansigtet"* undersøger ph.d. Mette Mortensen id-fotografiet og dets relation og indvirkning på centrale samfundsmæssige problemstillinger som national identitet, terrorisme, afkolonisering, frihedsrettigheder og social udgrænsning. Selvom Mortensen analyseobjektet er en bestemt slags foto: portrætfotograf, og sigtet med hendes analyse er et andet, så er det interessant at have hendes problematisering af fotografiet som et sandhedsvidne i mente.³⁵³ Ligeledes med en fotodokumentation, så ser vi det og dem linsen er rettet imod. Vores egen forståelsesramme spiller også ind, og hvor Rasmussen tydeligvis kender sit værktøj og kan aflæse processer og håndværkets funktion ud fra et billede, så kommer jeg, der er uden håndværksmæssige kundskaber, lidt mere til kort. Karen Munk-Nielsen og Wibeke Haldrup Pedersen skriver i deres artikel *Fotografier som historisk kilde: "Alle fotografier er imidlertid i en eller anden forstand iscenesat. I det øjeblik en hvilken som helst fotograf – professionel som amatør – stiller skarpt på sit motiv og klikker på udløseren, er han samtidig omgivet af alle de billeder, han ikke tog."*³⁵⁴

Munk-Nielsen og Pedersen udforsker fotografiet som en genstand, der skal ses i dens sammenhæng. Et fotografi består således af en fotograf, udstyr et negativ, en fremkaldelse og en bestemt sammenhæng og belyser ikke kun den praksis, som er fotografets motiv, men belyser de praksisser, som fotografet har indgået i. De henviser i denne forbindelse til den franske semiolog Roland Barthes, der i sit essay *"Det lyse kammer"* ana-

lyser, hvordan et fotografis sandhed er emotionelt betinget, dvs. betragteren giver fotografiet mening i det omfang, som betragteren selv er involveret i det portrætterede.

Med andre ord, så er der bag fotodokumentationen en dokumentarist, der også må tænkes med i dokumentationen og den efterfølgende analyse af billederne. Fotodokumentationen er en visuel historie og en visuel erindring om Orlogsværftet, og selvom man med en systematisk dokumentation og hvert et motiv kan anskues som en fastfrysning af et udsnit af en virkelighed og dermed en bestræbelse på at give en objektiv beskrivelse, så indebærer en analyse af fotodokumentationen en fortolkning af samspillet mellem både det fotografiske materiale og hvordan billedet præsenterer sig.³⁵⁵ Sammen med beskrivelserne, så er der meget kulturhistoriske information at få i fotodokumentationen, der rækker langt ud over blot en dokumentation af værktøj og arbejdsprocesser. Som for eksempel forholdet mellem mester, svende og lærling, der ses i billederne af værkstedets indretning og fotovæggene med øgenavne eller billedet af beskyttelsesbriller, der viser en udvikling i arbejdsmiljø og sikkerhed. Ligesom ved brugen af erindringer kan fotodokumentationen i høj grad bidrage til beskrivelsen af et miljø, en livsstemning og give et tidssbillede.³⁵⁶

Fotodokumentationen har på denne måde også levet op til sin målsætning om at give et fyldigt indtryk af det daglige arbejdsliv, de tekniske processer på værftet og i værkstederne samt de mange værkstedstbygninger, magasiner og pladser.

Nationalmuseet indsamlede i 1951 og de følgende år flere tusind arbejder- og håndværkererindringer, der havde deres tynde omkring århundredskiftet. Disse er blevet behandlet i flere publikationer³⁵⁷ og meget kan stadig hentes fra denne indsamling. Her tjener Orlogsmuseets fotoregistrering som en god fortsættelse, der er med til at vise et arbejdsliv, der er under hastig forandring.

KONKLUSION

I forlængelse af fotoregistreringen foretog Frank Allan Rasmussen i perioden oktober 1990 til december 1990 en indsamling og registrering af håndværktøj fra de forskellige værksteder, der stod til at lukke. Registreringen er foretaget efter samme metode som den foregående fotoregistrering om end efter et lidt andet skema. Disse er overvejende ældre værktøjer og ses ikke i brug. Blandt det registrerede materiale er bl.a. tegneskabeloner fra et såkaldt Københavner-sæt.⁴⁰ Det ældst kendte sæt er fra 1817, men det fundne sæt er noget nyere. Man foremmer vingesættet ved at have stædet med en lang historie mellem hænderne, og hvordan tiden har været kort til at kunne nå at dokumentere. Fotodokumentationen skal ses i sammenhæng med dokumentaristen, men ses den i en større sammenhæng end enkeltmotiver, som en visuel erindring, så kan billederne, beskrivelserne og erindringer give os et helt særligt indblik i en sunden tid. Derfor er det også vigtigt, at vi som fagpersoner fortsat indsamler og dokumenterer arbejdspladser og ser fotodokumentation og erindringsindsamling som en fortsat vigtig del af det museale arbejde, sagt med andre ord: "...den fulde forståelse af nutidens forhold og vilkåre vindes først gennem kundskab om den fortid, hvorpå vi alle bygger." Professor Johannes Brøndsted, Nationalmuseet 1952.⁴¹

Kilder

Torkil Adersen og Niels Jul Nielsen, Sjak, mestre og skibsbyggeri: arbejdsliv og dagligdag på B&W 1945-1996, Arbejdermuseet 2005.
David Yde Andersen (red.), Smeden: kulturbilleder fra tiden omkring århundredskiftet, Nationalmuseet, Hæsing 1952.
Svend Aage Andersen, Arbejderkultur i velfærdssamfundet, Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, SFAHs skriftserie 39 1997.
Svend Aage Andersen, Dansk Arbejderkultur bind I-II, Aarhus, SILAU, Institut for Litteraturhistorie 1952.
Svend Aage Andersen, Arbejderhverdag i Aarhus 1870-1940: en undersøgelse af arbejderliv og arbejderkultur i Aarhus i tiden fra 1870 til 1940, Risskov 1983.
Svend Aage Andersen, Havnearbejderne i Aarhus – for containerens tid, Aarhus byhistoriske udvalg, Universitetsforlaget i Aarhus 1988.
Carl Erik Andersen, Jørgen Burchardt og Flemming Mikkelsen, Arbejderindringer Metode Kildekritik, Berytelse, Erhvervsarkivet, Universitetsforlaget i Aarhus 1979.
Peter Du Rietz og Anna Lindgren (red.), Documenting Industry How and why? Jernkontorets Berghistoriska Skriftserie 50, 2006.

På billedet ses det uddokkede Kongeskib. Langs kajen står den ene af de gamle højbanekraner. Til højre ses flydedok nr. 3, hvor der ligger en ubåd. Foran Kongeskibet ligger en af de udfasede ubåde af springer-klassen. Film nr. 52, billede nr. 2, reg. Nr. 2892:1990.

Kirsten Folke Harrits, Arbejde: Liv og Historie. Fire danske arbejdererindringer. Danskierforeningen/Skov 1982.
Ole Flytkoff, Københavns Industrialisering 1840-1914, Herning, Systime 1984.
Lars Kjøhede Christensen, Smedevæsend og Fritterne – maskinarbejde og arbejdskultur i København 1890-1914, København 1993.
Berni Kure, Holmen, Orlogsværftet, Rådbeboer. En ny bydel. København: Høst & Son 2005.
Anna Lindgren og Helene Sjunnesson (red.), Nedslag i værket. Dokumentation av modern stålindustri – exemplatet Ovako Höfors, Länsmuseet Gävleborg, 2011.
Mette Mortensen, Kampen om ansigtet: fotografi og identifikation, Museum Tusulanum 2012.
Karen Sivestræk Munk-Nielsen og Wibekke Haldrup Pedersen, Fotografier som historiske kilder i Bo Viestergård Madsen og Thomas Skovgaard (red), Idræthistorisk Årbog 2005. Digitale bevægelser – Idræt, historie og formidling. Dansk Idræthistorisk Forening - krop og kultur 2005, side 65-72.
Niels Jul Nielsen, Virksomhed og arbejderliv: bånd, brudeplader og bevidsthed på B&W 1850-1920, Museum Tusulanum 2002.
Niels Jul Nielsen, Tuborg: arbejdsliv og dagligdag 1955-95, Nationalmuseet 1997.
VH. Nøring, Skibsbygning og Maskinvasen ved Orlogsværftet paa Nyholm, Frederiksholm og Dokasen: gennem 250 Aar: 1692 – 6. Oktober – 1942, København: Centraltrykkeriet 1942.
Frank Allan Rasmussen, Værft, værksted og værktøj: En dokumentation af virksomheden ved Orlogsværftet, Marinehistorisk Tidsskrift, nr. 4 1990, side 2-26.
Frank Allan Rasmussen, Holmen: fra fælde til folk. Gyldendal 2009.
Gerhard Timmermann, Skibskonstruktionsstegningen gennem tiderne. Hørdels- og Søforbudsseet på Kronborg Årbog 1942. 1942, side 129-149.
Anders Vigen, Aktieselskabet Københavns Flydedok og Skibsværft: Et Rids af 25 Aars Udvikling. København 1922.

Nøter

1) Vigen, 1922 s. 6. Citatet vedr. således ikke Orlogsværftet, men viser at skibsbygning i mange år var en del af København og det utænkelige i at det ikke skulle bestå.
2) Andersen 1982, side 3 ff. samt 1983.
3) Andersen 1997.
4) Kjøhede Christensen 1993, side 1-2.
5) Jernkontoret er den svenske jern- og stålindustri brancheorganisation.
6) Lindgren & Andersen Sjunnesson 2011.
7) Optagelsen blev vist på DR over to omgange: d. 26.02.1990 og 1. marts 1990. Jeg har ikke adgang til denne optagelse og har derfor ikke set denne og bliver derfor ikke behandlet yderligere.
8) Dokumentation er også beskrevet i en artikel i Marinehistorisk Tidsskrift, nr. 4 1990.
9) Dokumentation af virksomheden ved OUV 1990. Arbejdsrapport.
10) Det ligger uden for denne artikels rammer at beskrive hele værftets historie. For nærmere læsning se bl.a. Rasmussen (2009), Kure 2005 og VH. Nøring (1942).
11) Tak til Jørgen Wälseth fra Nationalmuseet for hjælp med at finde og ud-lane fotodokumentationen.

12) Dokumentation af virksomheden ved OUV 1990. Arbejdsrapport.
13) Indledning til Smedesektionen, Værksted 14.
14) Indledning til Smedesektionen, Værksted 14.
15) Fotoregistrering, Smedesektionen, værksted 14, 26.02.1990, film nr. 24, billede nr. 2 til 5.
16) Adersen og Jul Nielsen 2005, side 9.
17) Jul Nielsen 1997, side 11.
18) Tak for hjælpen til Jan Möllerström ved Københavns Museum for indscanning af fotos.
19) Fotodokumentation, Træsektionen, Værksted II, 05.02.1990, Film nr. 5A, billede nr. 0A.
20) N.J. Jørgensen var dokmester
21) Fotodokumentation, Træsektionen, Værksted II, 05.02.1990, Film nr. 5A, billede nr. 5A.
22) Fotodokumentation, Træsektionen, Værksted II, 05.02.1990, Film nr. 5A, billede nr. 17A.
23) Adersen og Jul Nielsen 2005, side 5B-62.
24) Fotodokumentation, Smedesektionen, Værksted 14, 26.02.1990, film nr. 24, billede nr. 0 og 1.
25) Fotodokumentation, Smedesektionen, Værksted 14, 26.02.1990, film nr. 24, billede nr. 2 til 5.
26) Fotoregistrering, Våbenmekanisk Sektion, Værksted 23, 13.03.1990, film nr. 44, billede nr. 6.
27) Fotodokumentation, Smedesektionen, Værksted 14, 26.02.1990, film nr. 25, billede nr. 0A til 2.
28) Fotodokumentation, Smedesektionen, Værksted 14, 26.02.1990, film nr. 25, billede nr. 9.
29) Fotodokumentation, Smedesektionen, Værksted 14, 26.02.1990, film nr. 25, billede nr. 17 til 24.

30) Du Rietz & Lindgren, 2014, side 36
31) Du Rietz & Lindgren, 2014, side 36
32) Fotoregistrering, Smedesektionen, Værksted 14, 26.02.1990, film nr. 24, billede nr. 7 til 9.
33) Fotoregistrering, Instrumentsektionen, Værksted 20
34) En gyro er et legeme, der kan bruges til at måle eller modstå at ændre retning eller orientering. Når legemet roterer hurtigt, beholder akslen den samme retning, selvom legemet udsættes for en udefrakommende kraft. Se også: gyro – Den Danske Ordbog (ordnet.dk).
35) Fotoregistrering, Instrumentsektionen, Værksted 20, 15.03.1990, film nr. 49, billede nr. 9 til 22.
36) Fotoregistrering Våbenmekanisk Sektion, Værksted 23, 13.03.1990, film nr. 44, billede nr. 5.
37) Du Rietz & Lindgren, 2014, side 9.
38) Du Rietz & Lindgren, 2014, side 27.
39) Du Rietz & Lindgren, 2014, side 9.
40) Du Rietz & Lindgren, 2014, side 24.
41) Mortensen 2012, side 25.
42) Munk-Nielsen og Haldrup Pedersen, 2005, side 66. Se desuden Du Rietz & Lindgren, 2014, side 32-33.
43) Munk-Nielsen og Haldrup Pedersen 2005, side 66.
44) Andersen m.fl. 1979, side 113.
45) Se Yde Andersen 1952; Andersen m.fl. 1979; Andersen 1988 og Folke Harrits 1982.
46) En tegningskabelon bruges til konstruktions tegninger og der findes flere forskellige slags, herunder et såkaldt Københavner-sæt. Se endvidere Timmermann 1962, side 129-49.
47) Yde Andersen 1952, side 8.

Summary

22 Holmen – or The Islet – in Copenhagen was once home for the Danish navy and its unique and historic buildings tell the history of the Danish navy during the last three centuries. However, the historic buildings are not the object of this article. The people who worked here are. You can almost sense them. Feel the hectic activity and the butch and raw atmosphere. Through the 300 hundred years in which the Naval Shipyard existed it went through a tremendous technological development. A development that changed their work-life. As an ethnologist I am interested in the daily life of the everyday experiences and as I stand there on Nyholm watching the magnificent buildings around me I think of the many men who for centuries every day came here and build and repaired ships for the Danish navy. That culture and the lived life cannot be preserved, but it can be told and thus remembered.

Ethnologists and historians' interest in working culture is by no means new. There are several studies in companies that include not only the company's history and its relation to a national context but where the study also focuses on working life and work culture in a broader sense. Examples include Niels Jul Nielsen's book from 1997, which investigates the Danish shipyard B&W. Here, the starting point is extensive fieldwork, which in addition to interviews and observations also includes extensive photo documentation.

In the period January to June 1990, historian Frank Allan Rasmussen in collaboration with the Navy's Photo Group took a comprehensive photo documentation of ten of the Navy's workshop sections together with the two work areas The Dock Area and the MTB Hall. Almost a week was set aside for each section. The photo documentation was carried out of all workshop buildings, warehouses, and squares, first photographed from the outside and then from the inside. Overview photos, interior photos, pictures of work processes, machine tools and special tools have been taken. The material is overwhelming. More than 2550 b/w photos, approx. 400 color slides and a video recording of approx. 20 min duration. In addition to the documentation, approx. 300 hand tools, single handrails, models and a few other items. The occasion was the imminent closure of the Naval Shipyard in 1992. The Naval Museum therefore chose to preserve a testimony of the company by means of photo documentation of the daily working life and the technical processes at the shipyard and in the workshops.

The purpose was partly to secure posterity and a testimony of the diverse technological and craft traditions, and partly to collect material to make a special exhibition in the Naval Museum about the Naval Shipyard.

This article will deal exclusively with the first part of the purpose. The article means to examine what testimony the extensive documentation leaves behind and what a photo documentation can tell us about the past.

The naval yard has existed since approx. 1690 and was closed in the early 1990s, after which all maintenance work and repair work was outsourced to private shipyards. The naval yard was the collective term for Holmen with naval installations as well as the navy's shipyard business, which dealt with the maintenance of the navy's ships and the construction of new ships for the navy. Until the middle of the 19th century, it was not only Copenhagen's, but Denmark's largest workplace. The shipyard function was separated in 1924 and assembled at Frederiksholm and Dokøen and was now a civilian company under the Ministry of the Navy under the name Orlogsværftet. From 1970, the Naval Yard stopped building new ships, which since the 1960s had been outsourced to Danish, private and civil shipyards and dealt only with repairs and maintenance. This lasted until 1992, when the Naval Yard was closed down and thus an almost 300-year-long era was over. The Navy's ships were to be based in Korsør and Frederikshavn, while new construction and repair work was outsourced to private shipyards.

The registration itself is summarized in 12 green ring folders. The ring folders are named based on which workshop function is documented. An overview map is the first sheet of paper where it is marked which building or area is documented. This is followed by a short description of the photographed area and then photo registration forms with basic information about date, place, numbering and a description.

Finally, a plastic pocket with a picture overview, negatives, and a few developed photos. At the back of the overview is written with a pen the date and time of the documentation as well as which workshop is depicted and the film number. The pictures show different work situations and craftsmen who work with maintenance and repair in various materials, including wood, metal and plumbing. In addition, there are photos from the MTB hall showing work situations both outboard and inboard on the towed vessel.

The photo documentation gives us an insight into working life and working conditions at the yard. However, it also shows an era that is coming to an end.

The examples used in the article show that the photo registration is an important testimony of a bygone era. We get both a visual insight into the workshops and its hand tools. We see a snapshot of the process and the tool in use. We sense a culture and a working life at the yard.

On the basis of the documentation of the Swedish company Ovako Hofors, the publication Documenting Industry How and Why? was made. It shows how an industrial company could be described and documented and not least why it should be documented. The authors advocate an integrative collaboration model, where museums, archives and companies work together on a common documentation. They see the documentation as a way to collect, conceptualize and preserve knowledge and thereby create value for both posterity and the documented company. The publication is based on the documentation of Ovako Hofors and thus a company that is in operation and therefore differs from Rasmussen's documentation of Orlogsværftet, which was facing a closure. But the publication is relevant to the understanding of Rasmussen's documentation and shows the relevance in general for a future documentation of companies, but it also raises the question: does a photography say more than 1000 words?

In her book from 2012 Ph.D. Mette Mortensen's examines ID photography and its relation and impact on key societal issues such as national identity, terrorism, decolonization, freedom, and social exclusion. Although Mortensen's object of analysis is a specific photo: the portrait photo and the aim of her analysis is another: it is interesting to have her problematization of photography as a witness to truth in mind. Karen Munk-Nielsen and Wibeke Haldrup Pedersen explore photography as an object that must be seen in its context. A photograph thus consists of a photographer, equipment, a negative, a development and a specific context and thus illuminates not only the practice, which is the motif of the photograph, but illuminates the practices in which the photograph has entered into. They refer in this connection to the French semiotologist Roland Barthes, who analyzes how a photograph's truth of emotional condition, i.e. the

viewer makes sense of the photograph to the extent that the viewer himself is involved in what is being portrayed.

In other words, behind the photo documentation there is a photographer who must also be considered in the documentation and the subsequent analysis of the images. The photo documentation is a visual story and a visual memory of the Navy Yard and although with a systematic documentation and each a motif can be seen as a freezing of a section of a reality and thus an effort to give an objective description, an analysis of the photo documentation demands an interpretation of the interplay between both the photographic material and how the image presents itself and together with the descriptions, there is a lot of cultural-historical information to be found in the photo documentation, which goes far beyond just a documentation of tools and work processes. As with the use of memories, the photo documentation can greatly contribute to the description of an environment, a mood of life and provide a time picture. In this way, the photo documentation has also lived up to its goal of giving an impression of daily working life, the technical processes in the yard and in the workshops as well as the many workshop buildings, magazines, and spaces.

In 1951 and the following years, the National Museum collected several thousand of memories from craftsmen and craftsmen from the turn of the century. These have been analyzed and addressed in several publications, but much can still be gleaned from this collection. This photo registration serves as a good continuation. There, despite the technological development of the production process and the parallel increasing differentiation and specialization that much industry has undergone over the last 50 years, the photo documentation and past memories together can constitute a significant testimony to a working life that is rapidly changing and perhaps even disappearing.

The photo documentation must be seen in the context of the photographer and as a visual memory it is seen in a larger context than individual motifs, so the images, descriptions and memories can give us a very special insight into a bygone era. Therefore, it is also important that we as museums professionals continue to collect and document workplaces and see photo documentation and remembrance collection as a continuing important part of the museum work.